

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 8, Haziran 2017, s. 37-60

Doç. Dr. Yasin YILMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Ün. İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
yasinyil_63@hotmail.com

FİLİBELİ AHMET HİLMİ'NİN *TARİH-i İSLAM* ÖZELİNDE DOZY'NİN HZ. PEYGAMBER'E YÖNELİK İDDİALARINA VERDİĞİ BAZI CEVAPLAR

Özet

İslam'ın ortaya çıkması ve çevresini etkilemeye başlamasıyla beraber, buna karşı çıkanlar da olmuştur. Siyasi olayların tetiklemesiyle kültürel alanda da İslamiyet karşıtı eserler yazılmaya başlamıştır. Müslümanların, özellikle Hıristiyanların yaşadığı bölgelere doğru yayılması sonucunda söz konusu din mensupları, İslam'ı, Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'i karalama yarışına girmişlerdir. Hz. Muhammed'i gerçek peygamber, Kur'an'ın da semavi kitap olmadığını iddia ederek tarihî gerçekleri çarpıtma yolunu seçmişlerdir. İslam Tarihi boyunca iki din arasında mücadele ve çatışmalar siyasi/askeri ve kültürel olarak devam etmiştir. 18. yüzyıl ile beraber Batı aydını, kendisini her alanda üstün görmesiyle İslamiyet'i kendi kuralları doğrultusunda inceleme yoluna girmiştir. Bunlardan birisi de *De Voornaamste Godsdiensten: Het Islamisme* adlı eseri kaleme alan Hollandalı müsteşrik Dozy'dir. Söz konusu eser Abdullah Cevdet tarafından *Tarih-i İslamiyet* ismiyle Türkçeye çevrilmiş ve dönemin aydınları tarafından çok sayıda reddiyeler yazılmıştır. Bu reddiyelerden birisi de Filibeli Ahmed Hilmi'nin yazdığı *Tarih-i İslam*'dır. Bu çalışma İslam'ın doğuşundan itibaren Batıların, özellikle de Dozy'nin İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber

hakkındaki bazı görüşlerini Filibeli Ahmed Hilmi'nin *Tarih-i İslam* adlı eserini temel alınarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Dozy, Abdullah Cevdet, Ahmed Hilmi, Eleştiri.

RESPONSES TO DOZY'S CLAIMS AGAINST THE PROPHET FROM THE FILIPELI AHMET HILMI'S BOOK OF ISLAMIC HISTORY

Abstract

Along with the emergence of Islam and its impact on the environment, there have been objections to the messages of Islam. Anti-Islamic books have started to be written in the cultural field triggered by political events. As a result of Muslims spreading especially to the regions where Christians live, some Christian writers have entered the race for disparagement against Islam, the Qur'an and St. Muhammad. They claimed that St. Muhammad was not a true prophet and the Quran was not a divine book. In fact, they tried to distort the historical facts. The struggles and conflicts between Christians and Muslims has continued throughout history as a politically / militarily and culturally. Along with the 18th century, the westerner intellectuals have taken the lead in examining Islam in its own direction by having seen him superior to every field. One of them was the Dutch orientalist Dozy who wrote the book called *De Voornaamste Godsdiensten: Het Islamisme*. This work was translated into Turkish by Abdullah Cevdet under the name of History of Islam and many refutations were written by the intellectuals of that time. One of these rejections is History of Islam, written by Filipeli Ahmed Hilmi. In this work, we try to examine to western authors from the birth of Islam, especially Dozy's views on Islam, Qur'an and St. Muhammad, with based on the book History of Islam written by Filipeli Ahmed Hilmi.

Keywords: Muhammad (Pbuh), Dozy, Abdullah Cevdet, History of Islam, Ahmed Hilmi, Criticism

GİRİŞ

August Bebel'in "*Asya'nın o güne kadar çıkardığı en büyük sima ve dünyanın gördüğü en büyük adamlardan biriydi*"¹ dediği Hz. Muhammed ile onun getirdiği din olan İslam,

¹August Bebel, *Hz. Muhammed ve Arap-İslam Kültür Dönemi*, Çev. Veysel Atayman, İstanbul 2004, 47.

ortaya çıkışından bugüne kadar dünya tarihinin etkin belirleyicisi olmuş² ve onları konu edinen çalışmalar erken dönemden itibaren yoğunlaşarak Avrupalıların ilgi alanının merkezine oturmuştur. Ancak İslam üzerindeki çalışmalar daha çok onu itibarsızlaştırma, peygamberi Hz. Muhammed'i bir takım karalamalarla töhmet altında bırakma ve kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'i beşerileştirme şeklinde olmuştur. Özellikle Hıristiyanların İslam, Kur'an ve Müslümanlara yönelik görüş ve iddialarının, çoğunlukla siyasî konjonktürden alabildiğine etkilenecek tepkiler şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.³

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de birtakım siyasî söylemler ve dünya kamuoyunda yazılı, görsel ve sosyal medyada tahkir, tağyir, çarpıtmalar ve olumsuz algılarla İslamofobi oluşturulmakta ve ant-i islamist eylemler artırılmaya çalışılmaktadır. Batı/Hıristiyanlar söz konusu söylem ve çarpıtmalarda Müslümanların inanç, ibadet alanları ile Hz. Muhammed gibi canlarından çok sevdikleri şahsiyeti hafife alarak, onun üzerinden İslam'a karşı olan kanaatlerini tarihteki olayları çarpıtarak iftira ve çirkinlik seviyesinde dile getirmektedirler.⁴ Batı kamuoyunda yapılan bu faaliyetlere tepki olarak da birtakım radikal oluşumlar ortaya çıkmakta ve bunların da çatışmalara sebebiyet verdikleri görülmektedir.

Günümüzde Batılı devletlerde medya süper bir güç olarak yaptığı algı operasyonları ile halkları yönlendirerek Müslümanların tamamını fundamentalist, terörist ve radikal dinci olarak göstermeye çalışılmaktadır.⁵ Gücü elinde bulunduran devletlerin bunu yapmadaki amaçları kendi hegemonyalarının devam ettirmek istemeleridir.⁶ Üzülerek görmekteyiz ki Müslüman kimliği ile bilinen bazı kişilerin oluşturduğu birtakım örgütler de onların bu ant-i İslamist çabalarına yardım etmektedir. Günümüzde İslam'a ve onun peygamberine karşı ortaya çıkan bu olumsuz tavırların tarihî bir arka planı bulunmaktadır.

İslam dini ortaya çıktığı coğrafya ve doğduğu çevreden itibaren hep ikili mücadele içinde olmuştur. Bu ikili mücadele İslam'ın ortaya çıkışından itibaren hem vahyî anlayışın önündeki geleneklerle hem de ehl-i kitap ile modern zamanlarda Batılı ve doğulu oryantalistlerin olumsuz çalışmalarıyla devam etmiştir/etmektedir.⁷ İlk olarak Mekke müşriklerinin direnişi ile karşılaşan Hz. Muhammed, zamanın ilerlemesi ve

² Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, s. 14.

³ Özcan Hıdır, "Tarihte Bir 'Ant-i İslamist' Olarak Martin Luther", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara 2007, s. 151.

⁴ İlyas Canikli, *Hz. Muhammed Özelinde Peygamber Aleyhtarlığı*, Fecr Yayınları, Ankara 2016, s. 29.

⁵ Mehmet Görmez, *İslamofobi Endüstrisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2015, Sunuş, s. 8.

⁶ Halit Güler, *Çağdaş Dünyada Yeni Düzen Arayışları ve İslam*, TDV Yayınları, Ankara 1999, s. 24.

⁷ İsmail Süphandağı, *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s. 59.

davetinin genişlemesi üzerine komşu oldukları ehl-i kitapla da mücadele etmeye başlamıştır. Arap yarımadasının etrafında yaşayan Hıristiyanlar, her geçen gün yayılma alanını genişleten İslam'a ve Hz. Muhammed'e dinî, siyasî/askerî, kültürel ve ekonomik etkenlerle karşı çıkmıştır.⁸ Bundan dolayı da Hıristiyanlarla Müslümanların ilişkisi yüzyıllar boyunca karşılıklı tehdit ve savaşlarla şekillenmiştir. Diğer bir ifade ile İslam'ın doğuşundan kısa bir süre sonra Müslümanlar, önce İran sonra da Doğu Roma'nın hâkimiyetindeki bölgeleri yenilgi görmeksizin fethetmişler, Bizans'ın Sicilya'daki deniz hâkimiyetini kırarak Kuzey Afrika'dan sonra İspanya'yı da ele geçirmişlerdir. Kısa sürede kazanılmış bütün bu fetih hareketleri Hıristiyanlarda, Müslümanlara karşı korku ve nefreti artırmış ve Haçlı seferlerinin yapılmasına yol açmıştır.⁹

Bu itibarla sözünü ettiğimiz atmosfer içerisinde yetişen Batılıların İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber'e bakışını, Müslümanların Avrupa'ya olan politik ve askerî tehdidi çerçevesinde ve o günün şartlarında değerlendirmek gerekmektedir.¹⁰ Müslümanlara karşı yaptıkları savaşları ve sonuçta da topraklarını kaybeden Hıristiyanlar, bunları tekrar ele geçirmek ve yaptıkları savaşların kutsal olduğunu belirtmek için sürekli dinî argümanları kullanmışlardır. Çünkü bir toplumun birlik ve beraberliği sağlamada en önemli bağ dindir. Tarih boyunca devletler, hâkimiyetleri altındaki insanları amaçlarına hizmet ettirebilmek için dinî söylemleri ön plana çıkarmışlardır.¹¹

Tarihî süreçte Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki dinî, siyasî/askerî ve kültürel mücadelelerin üç devre şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. İlki Emeviler ve Abbasiler döneminde devlet kademelerinde çalışan Hıristiyanların, kendi inanç esaslarını savunmak için yazdıkları reddiyelerdir.¹² Bu dönemde yazılan eserlerde genellikle apolojetik¹³ anlayış hâkim olmuş, Hıristiyanlar inanç esaslarının temeli olan

⁸ İbrahim Sarıçam-Seyfettin Erşahin, "Batı Oryantalizminin Hz. Peygamber'e Bakışı", *Eskişeni Dergisi*, S. 5, Ankara 2007, s. 5-6.

⁹ Özcan Hıdır, *agm*, s. 147-148.

¹⁰ Özcan Hıdır, *agm*, s. 148.

¹¹ Dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik birçok sebeplerle Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında vukuu bulan en önemli siyasi ilişki olan Haçlı Seferleri, dinî argümanların en fazla ön plana çıkarıldığı savaşlar olmuştur. Çünkü bu savaşlar için Avrupa'da kilisenin öncülüğünde asker toplanmış, oluşturdukları büyük ordularla kutsal toprakları Müslümanlardan geri almak amacıyla Anadolu üzerinden İslam dünyasına saldırmışlardır. Bkz: Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2016; Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, (Çev. Nureddin el-Hüseynî), İstanbul trs.

¹² Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara Şubat 2011, s. 32-34.

¹³ Hıristiyanlığı, bu dine karşı yöneltilen kişisel, sosyal, politik ya da dini saldırılar karşısında savunma amacı güden teoloji bölümüdür. Hıristiyanlığın en saf hali olarak kabul edilen Patristik dönemde gayet önemli olan bu teoloji türünün önemli olmasının başında, dogmatik teolojinin zaten o dine mensup insana hitap etmesi, apolojiliğin ise Hıristiyan olmayan, Hıristiyanlığa eleştiriler yöneltenlere karşı, yani -en

ve İslam'ın eleştirdiği İsa'nın ilahlığı, Teslis sırrı, çarmıh olayı ve ikonların yüceltilmesi gibi hususları ispat etmeye çalışmışlardır.¹⁴ Bu alanda ilk çalışma yapan, *De Haeresibus/Sapkınlar* adlı eseri yazan, ilerleyen zamanlarda Batılılara ilham kaynağı olan ve Batıdaki araştırmalarda daha çok John of Damascos şeklinde geçen Yahya ed-Dımeşkî'dir.¹⁵ O dönemde Yahya ed-Dımeşkî ile sınırlı kalmamış, apolojetik ve polemik tarzda eserler ortaya koyan başka yazarlar da olmuştur.¹⁶

Müslümanların Bizans'a siyasi/askerî alanda üstünlük kurması üzerine kültürel alanda da bunun yansıması olarak, Hıristiyan dünyasında İslam, Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim'le ilgili aşağılayıcı, tahkir edici ve gerçekleri çarpıtan polemik tarzı eserler ortaya çıkmıştır.¹⁷ Amaçları İslam'ın üç önemli değeri olan vahiy, peygamberlik ve mucizeyi polemik konusu yaparak itibarsızlaştırmak olmuştur. Bu doğrultuda Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın kitabı olmadığını iddia etmişlerdir.¹⁸ Ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ve Hz. Aişe başta olmak üzere evliliklerini, Yahudilerle ilişkilerini ve ümmiliğini de eleştirmişlerdir.

İslam devletlerinde yaşayan zımmîlerin metinleri ile Bizans metinleri karşılaştırıldığında, Zımmî Hıristiyanların yazdığı metinlerde, birlikte yaşamalarından dolayı Müslümanları tenkit etseler de onları incitmeye ve kırmamaya özen göstermişlerdir. Buna karşılık, daha sonraki İslam fetihlerinin yayılması üzerine Bizans metinlerinin daha saldırgan ve aşağılayıcı bir üslupla yazıldığı görülmektedir.¹⁹

Hz. Peygamber ve İslam'la ilgili yazılan üçüncü grup metinler ise İspanya ve Batı Avrupa kaynaklı eserlerdir. Bu eserlerde de yine Hz. Muhammed hakkında yapılan

azından- teoride bu insanları dine sevk etmeye çalışmasıdır. (Bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1998, 38.)

¹⁴ Ali Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı", *İLAM Araştırma Dergisi*, Ocak-Haziran 1998, C. III, S. 1, s. 122.

¹⁵ Ali Erbaş, *agm*, s. 122; Bekir Kuzudişli, "Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, İstanbul 2003, s. 143; İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 32.

¹⁶ Müslümanların yaşadığı İslam devletlerine ait olan topraklarda John on Damascus/Yahya ed-Dımeşkî'den başka İslamiyet aleyhinde aşağılayıcı ve kendi dinî esaslarını savunan şahıslar da çıkmıştır. Bunların en meşhurlarından Harran Melkit papazı Suriyeli Theodore Ebû Kurrâ (750-825)'dir. Hz. Muhammed'i cinlerin emrinde bir sahte peygamber olarak takdim etmektedir. Bunun dışında *el-Muhavera beyne'l-Halife el-Mehdi ve Timutavus el-Baslik* adlı eserleri yazan Bağdat Nasturî katalikosu Timothee I (728-823), Tekrit Yakûbî papazı Ebû Râita (IX. asır), Bağdat Felsefe Okulu Başkanı Yahya b. Adi (893-974) de İslam'a karşı polemik tarzında eserler yazmıştır. Ayrıca Bağdatlı filozof İbn Zur'a (943-1008) ve Paul d'Antioche (XII. asır) de bu tarz eserler yazanların arasında bulunmaktadır. (bkz. Ali Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı" adlı makalesi s. 124'den naklen R. Caspar, *Traite de Theologie Musulmane*, Roma 1987, s. 76.30.)

¹⁷ Bkz, İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara Şubat 2011.

¹⁸ Ali Erbaş, *agm*, s. 123.

¹⁹ İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 35.

değerlendirmelerde daha da ileri gidilerek “sapık”, “putperest”, “Hıristiyanlığın baş düşmanı”, “deccal”, “şiddet yanlısı”, “şeytanın dostu” ve “kötülüklerin kaynağı” gibi tabirler kullanılarak onun için çok olumsuz bir imaj ortaya koyulmuştur.²⁰

Bizans ve Batı Avrupa kaynaklı eserlerde ortaya koyulan bu olumsuz imajın sebebi Müslümanların Anadolu başta olmak üzere Bizans topraklarının büyük kısmı ile İspanya'yı ele geçirmesidir. Bunun yanında Müslümanların, Hıristiyanların yaygın olduğu yerleri fethederek, İslam'ın hızla yayılmasıyla, Avrupalıların Kuzey Afrika'da etkilerini kaybetmesi de sladırlarının sebebi olmuştur.²¹ Dolayısıyla Hıristiyanların kültürel alanda Hz. Peygamber, Kur'an ve İslam'a karşı cephe alıp tek düşman ilan etmeleri ve onlarla ilgili iftiralarla dolu eserler yazmalarının arkasında söz konusu askerî fetihler sonucunda ortaya çıkan siyasî olaylar yatmaktadır.²²

Osmanlı'nın İstanbul'u alması ve daha sonrası Avrupa içlerine doğru ilerlemesi üzerine, Batı Hıristiyanlığı Türklerle Müslümanları, Osmanlı ile İslam'ı özdeşleştirerek Hz. Peygamber, Kur'an ve İslam'a yönelik iftiralarını artırmışlardır. Özellikle Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in Osmanlı ve Türkler özelinde İslam'a ve Müslümanlara saldırması bir vakiadır.²³ Luther'in İslam karşıtlığı ile ilgili düşünceleri, kendisi ile sınırlı kalmamış, kendisinden sonraki dönemlerde de Batı dünyasını etkilemiş ve kültürel alanda İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında ortaya atılan olumsuz fikirlerin ilham kaynağı olmuştur.²⁴

Avrupa'da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında devam eden siyasî olaylardan kaynaklanan olumsuz tutumlar doğrultusunda kültürel alanda da, Kur'an, İslam ve

²⁰ İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. III, 37.

²¹ Özcan Hıdır, *agm*, s. 147-148.

²² Bunun en bariz örneği Haçlı Seferlerinde görülmektedir. Haçlı seferleri, genel olarak, 1096'dan 1291'e kadar, Müslümanlar tarafından işgal edilmiş Kutsal Yerleri kurtarmak, hacıların korunmasını sağlamak ve daha sonraları ise Suriye Latin Devleti'ni muhafaza etmek gayeleriyle Batı tarafından organize edilmiş askeri seferlere ad olmuştur. Doğuluların gözünde Haçlı Seferleri, üzerinde haç işareti bulunduran hacılar tarafından yapılan savaşlardır. Hac düşüncesinin Ortaçağ boyunca Hıristiyan dünyasında çok önemli anlamı ve yeri vardır. XV. yüzyıldan itibaren bu savaşların tarihini kaleme alan yazarlar, bunları, Müslümanlar tarafından işgal edilen Kutsal Yerleri kurtarmak için, Papa tarafından kararlaştırılmış askeri hacılar olarak değerlendirmektedirler. Bu savaşlarda haklı galeyana getirmek için dinî argümanları kullanmışlardır. (Bununla ilgili bkz. Ali Erbaş, “Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı” adlı makalesi s. 129'dan naklen; Grousset, *Histaires des Croisades et du royaume efranc de Jerusalem*, C. 3, Paris 1934-1936; *Les Croisades*, Paris 1955; *L'Épave des Croisades*, Paris 1957; P. Alphandry-A. Dupront, *La Chretienteet l'idee de Croisade*, C.2, Paris 1954-1 959; M. Villey, *La Croisade*, Paris 1942; Cecile Morrisson, *Les Croisades*, Paris 1969, 1984; E. Sivan, *L'İslam et la Croisade*, Paris 1968; A. Maalouf, *Les Croisades vues par les Arabes*, Paris 1983; A. Dupront, *Du Sacre Croisades et Pelérinages*, Paris 1987.

²³ Luther'in İslam, Kur'an ve Müslümanlara yönelik görüş ve iddiaları, çoğunlukla dönemin siyasî konjonktürün yansımaları olan Müslümanların ve yaşadığı dönemde Müslüman süper güç olan Osmanlı'nın Avrupa'ya yönelik olan politik ve askerî tehdidinden alabildiğine etkilenmiş tepkiden doğduğu söylemek yanlış olmaz. Bkz. Özcan Hıdır, *agm*, s. 151.

²⁴ Bkz. Özcan Hıdır, *agm*, s. 148'den naklen J. Slomp, “Luther en de Wortelsvanhet anti-İslamisme”, s. 5.

onun Nebisi hakkında olumsuz fikirler iyice yayılmıştır. Rönesans'tan sonra Aydınlanma dönemi ile beraber Avrupa'da farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu süreçle beraber Batıda fikir hayatı, yavaş yavaş siyasî ve dinî otoritelerin hegemonyasından kurtulmuş, akıl ve tecrübî bilgi ön plana çıkmıştır. Aklın ön plana çıkması üzerine bu dönemin fikir adamlarında dine bakış kökten değişmiştir.²⁵ Bu farklılıklar arasında rasyonalizmin etkisiyle dinler de incelemeye tabi tutulmuştur. Aydınlanma ile birlikte Hıristiyan dünyasında İslam, Kur'an ve Hz. Muhammed'le ilgili yazılan eserlerde, geleneksel yaklaşımı devam ettirenler²⁶ olduğu gibi bunu eleştirip karşı çıkanlar da olmuştur.²⁷

Aydınlanma döneminden sonra 19 ve 20. yüzyıllarda oryantalizmle²⁸ beraber Avrupa'da yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre Avrupa'nın etnitisesi beyaz ırk, dini Hıristiyanlık, kültür ve medeniyetinin menşei ise Roma ve eski Yunan kabul edilmiştir. Artık Avrupa kültür ve medeniyeti kendisini söz konusu üç esas üzerinden ifade ederek, bunun dışında kalanları "öteki" olarak nitelendirilmiştir. Artık eserler tarihin kaynağının Avrupa olduğunu ispat etmek için yazılmış, kendi kavramları ve düşünceleri doğrultusunda doğuyu incelemeye başlamışlardır.²⁹

²⁵ İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 77.

²⁶ Bu düşüncenin ileri gelenlerinden Humphrey Prideaux (ö. 1724), *The True nature of Imposture* adlı eserinde Hz. Peygamber'i "sahte peygamber" deyip olumsuz sıfatlarla tasvir ederek geleneksel yaklaşımı devam ettirmiştir. Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 77.

²⁷ Geleneksel yaklaşımı kısmen eleştirenlerin öncüsü "Hz. Muhammed ve Kur'an'dan söz ederken kınayıcı ve uygun olmayan sıfatları kullanmayı, en az kendisi açısından uygun bulmadığını, ahlaken doğru olan bir yaklaşım benimsemek, buna bağlı olarak da tasvip edilmesi gerekeni tasvip etmekle mükellef olduğunu söyleyen" G. Sale (ö. 1736)'dir. (Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 81). Hz. Muhammed tasavvurunun aleyhindeki geleneksel yaklaşıma karşı çıkanlar; Henry Stubbe (ö. 1676), Goethe (ö. 1832) ve Thomas Carlyle (ö. 1881) gibi şair ve düşünce adamları bulunmaktadır. (Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 88-98).

²⁸ Çok farklı tarifleri yapılan oryantalizm, kısaca Doğu bilim veya Doğu dünyası bilim ya da Şark ilmi demektir. Oryantalist ise, genel anlamıyla ve bir bütün olarak Yakın, Orta ve Uzak Doğuyu dili, edebiyatı, tarihi, inanç sistemleri, hukuku, medeniyeti ve dinleriyle incelemeye çalışan Batılı bilim adamları tarafından kullanılan bir terimdir. Ancak son dönemlerde araştırma alanının en önemli konusu İslam dini ve İslam dünyasıdır. (Bkz. Rudi Paret, *ed-Dirâsâtü'l-İslamiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiati'l-Almaniyye*, Ter. Mustafa Mahir, Kahire 1967, s.11; Mahmud Hamdî Zakzûk, *el-İstişrak ve'l-Halfiyyetü'l-Fikriyyeli's-Sıral-Hadarî*, Kuveyt 1404/1984, s. 18; Adnan Vezzân, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn*, Mekke 1984, s. 15. Bunların dışında oryantalizmle ilgili bkz: Jean Paul Roux, *el-İslam Fi'l-Garb*, Ter. Necde Haçer-Said el-İzz, Beyrut 1960; Mustafa Sibâî, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn*, Beyrut 1979; Edward Said daha kapsamlı bir tarifile oryantalizm hakkında şöyle demektedir; "Oryantalizm daha ziyade jeopolitik bilincin estetik, akademik, iktisadî, sosyolojik, tarihî ve filolojik metinler arasında dağılımıdır; sadece temel bir coğrafî ayırım değil, bilimsel keşif, filolojik restorasyon, psikolojik tahlil, coğrafî görünüm ve sosyolojik tasvir yolu ile oluşturup muhafaza ettiği bir dizi menfaatin ayrıntılı ifadesidir". Bkz. Edward Said, *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Ter. Selahaddin Ayaz, Pınar Yay. 4. Baskı, İstanbul trs, s. 30.

²⁹ Bilal Gökkır, "Kur'an'da Ehl-i Kitap "Öteki" mi? İslam Araştırmalarında Oryantalizmin Kavramsal Etkisi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 14, 2005, s. 44; Bekir Kuzudişli, "Oryantalist Paradigma Bağlamında Hadis Kavramlarını Yeniden Düşünmek", *İslam Araştırmaları*, Sayı: 25, Ocak-Haziran 2016, s. 10.

Avrupa Hıristiyanlığı içerisinde geleneksel yaklaşımı devam ettiren ve modern Avrupa düşüncesine sahip olanlardan birisi de Hollandalı oryantalist, 21 Şubat 1820'de Leiden'de doğan Reinhart Pieter Anne Dozy'dir.³⁰ Protestan bir aileye mensup olan Dozy, çalışmalarını Fransızca olarak yazmasının yanında çok iyi derecede İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Portekizce biliyordu. Dozy reform konusunda, Goldziher'in hocası ve Yahudi modernist hareketinin başlatıcısı Alman teolog Abraham Geiger'in³¹ görüşlerinden etkilenmiştir.

Dozy İslam, Kur'an ve Hz. Muhammed hakkında daha önceki Batılı yazarların görüşlerini tekrar mahiyetinde Hollanda'da Flemenkçe olarak *De Voornaamste Godsdiensden: Het Islamisme* adlı eseri kaleme almıştır. Dozy Arapça elyazmaları ve Doğu dilleri uzmanı olmasına rağmen bu eserinde görüşlerini İslam'ın temel kaynaklarına göre değil de, Avrupa'da geleneksel anlayışı devam ettiren, önyargılı, kaynakları çarpıtarak İslam karşıtı eserler ortaya koyan kişilerin görüşlerine göre şekillendirmiştir.³² Dolayısıyla onun eserindeki düşünceler, Batılıların görmek istediği, Hz. Muhammed'i aşağılayıcı, İslam'ı tahkir edici ve Kur'an'ı da semavî kökenli olmadığını ispat etme çabaları şeklindedir.

Hz. Peygamber'e ve İslam'a hakaretler içeren Dozy'nin bu eseri Abdullah Cevdet tarafından Türkçeye çevrilmesi, Osmanlı kamuoyunda büyük bir infiale sebep olmuştur. Bunun üzerine siyasî olarak birtakım kararlar alınmasının yanında, kültürel olarak da birçok reddiye yazılmıştır.³³ Bazı araştırmacılara göre bu eserin Türkçeye

³⁰Dozy hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; G. Dugat, *Histoiredes Orientalistes de l'Europe*, Paris 1870, II, 44-65; M. J. de Goeje, *Biographie de Reinhart Dozy*, Leiden 1883; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 308-310; W. Barthold, "Pamvati R. Dozy", *Bulletin Academia Scientifc*, XV, Paris 1921, 229-244; Mehmet Özdemir, "Dozy, Reinhart Pieter Anne", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 513-514.

³¹ Alman haham, teolog, yazar ve bilim organizatörü olan Abraham Geigner, *Was hat Muhammadaus der Judentumau fgenommen? (Muhammed Yahudilikten Ne Aldı?)* adlı teziyle, İbranice Kitab-ı Mukaddes ve haham edebiyatından çok sayıda unsurun Hz. Muhammed tarafından benimsendiğini göstermeye çalışmıştır. Bkz. Abraham Geigner, *Was hat Muhammadaus der Judentu maufgenommen? (Muhammed Yahudilikten Ne Aldı?)*, Parerga GmbH, Leibzig 1902, s. I-V; İ. Sarıçam-M. Özdemir-S. Erşahin, *age*, s. 17, 199.

³² İbrahim Hatipoğlu, "Osmanlı Aydınlarınca Dozy'nin Tarih-i İslamiyet'ine Yöneltilen Tenkitler", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999, s. 199.

³³Abdullah Cevdet, Osmanlı'nın son döneminde yaşayan fikir ve siyaset adamlarından birisi olup, Jön Türk hareketini başlatan kişilerdedir. 9 Eylül 1869'da Arapkir'de doğdu, Ma'mûretülazîz Askerî Rüştiyesi ile Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisini bitirdikten sonra Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydoldu. O dönemde ismi geçen mektepte biyolojik materyalist eğilimler hâkim olduğundan, bu fikirlerden çok etkilenmiştir. Biyolojik materyalizmle ilgili Batıda ortaya çıkan görüşleri halkın anlayacağı tarzda yazılan eserlerin bazı bölümlerini "*Fizyolojiya-i Tefekkür*" (1890) adıyla Türkçeye çevirmiştir. Bu alanda birçok filozoftan etkilenen Abdullah Cevdet'in halk arasında infial uyandıran ve büyük tartışmalara yol açan çalışması şüphesiz Hollandalı müsteşrik R. Dozy'nin, "*Essai sur l'Histoire de l'İslamisme (571-1863)*" adlı kitabını "*Târîh-i İslamiyyet*" ismiyle Türkçeye çevirmesiyle olmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) hayatını kişilik bozukluğu denilen "Histeri" olarak nitelendiren Dozy'nin düşüncesine katılarak, marazî psikoloji ile açıklamaya çalışmıştır. Abdullah Cevdet, bu eseri yazması üzerine din düşmanı olarak nitelendirilmiş ve çok sayıda tenkit kaleme alınmıştır. Abdullah Cevdet ve ona yöneltilen eleştiriler için bkz; Manastırlı

tercüme edilmesi, Osmanlı başta olmak üzere İslam dünyasında, din karşıtı eserlerin eleştirilmesi ve reddiyeler yazılması geleneğinin başlamasına sebep olduğu belirtilmektedir.³⁴

Abdullah Cevdet tarafından *Tarih-i İslamiyet* adıyla Türkçeye tercüme edilen bu esere, *Tarih-i İslam* adıyla reddiye yazanlardan birisi de Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi'dir.³⁵ Yazar söz konusu eserinde günümüz bilimsel tarihçiliğin uyguladığı metodolojik ilkeler doğrultusunda Dozy'ye cevaplar vermiştir. *Tarih-i İslam* reddiye olarak yazılan bir eser olduğu için, Dozy'nin kitabının içeriğine göre şekillenmiş ve onun itiraz ettiği noktalar ele alınarak karşıt görüşler ortaya koyulmuştur. Konuyla ilgili yazdığımız önceki makalemizde Filibeli Ahmed Hilmi'nin, "İslam ve Hz. Peygamber hakkında eser yazan bazı müsteşrikleri,³⁶ Ernest Renan'ın Kur'an ve Hz. Peygamber hakkındaki görüşleri³⁷ ile Dozy'nin Kur'an'la ilgili düşüncelerini eleştirmesi ve değerlendirmesi"³⁸ üzerinde durduk. Bu çalışmamızda ise, Ahmet Hilmi'nin İslam'ı eleştirenleri tasnif etmesi, Dozy'nin Hz. Peygamber'in annesi ve Hz.

İsmail Hakkı, "Târîh-i İslamiyyet", *Sırât-ı Müstakîm*, S. 72, Muharrem 1328, s. 305-307; İsmail Fennî Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, İstanbul 1928; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, Ankara 1964, s. 162-185; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, I, 387-405; M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981; M. Şükrü Hanioglu, "Abdullah Cevdet", *DİA*, İstanbul 1988, I, 90-93; Yasin Yılmaz, *Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s. 67-70. M. Özdemir, "Dozy", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 513-514; Abdullah Cevdet tarafından yapılan tercümedeki hatalarla ilgili bkz. Hülya Küçük, "Dozy'nin "Hetİslamisme" Adlı Eseri Üzerine", *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık 1994, C. XXX, S. 4, s. 63-89; İrfan Davut Çam, "Tartışmalı Bir Eser: *Tarih-i İslamiyyet* ve Yasaklanış Süreci", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2013, s. 109-122.

³⁴ İbrahim Hatipoğlu, *agm*, S. 202.

³⁵ Filibeli Ahmed Hilmi'nin hayatı, *Tarih-i İslam* adlı eserinin yazılış süreci ve değerlendirilmesiyle ilgili olarak yapılan çalışmalar: *Târîh-i İslam* adlı eserini ilavelerle yayınlayan Ziya Nûr, müellif ve eser bölümünde yazarın hayatı hakkında ilk olarak bilgi veren kişidir. Bkz; Filibeli Ahmed Hilmi, *İslam Tarihi*, Yayınlayan Ziya Nûr, İstanbul 1982. Daha sonra Filibelinin hayatı ve ruhçuluğu hakkında Zekeriya Uludağ, *Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi ve Spiritüalizm* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır. Bu tez daha sonra Akçağ yayınları arasında yayınlanmıştır. Bkz. Zekeriya Uludağ, *Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi ve Spiritüalizm*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996. Bunların dışında Filibeli Ahmed Hilmi ve *Tarih-i İslam*'la ilgili çalışmalar; Yasin Yılmaz, *Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994; Hülya Küçük, "Dozy'nin "Het İslamisme" Adlı Eseri Üzerine", *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık 1994, C. XXX, S. 4, s. 63-89; Mehmet Zeki Ekici, *II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, Hayatı ve Eserleri*, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997; Emine Beştaş, *II. Meşrutiyet Dönemi Entelektüel Hayatının Önemli bir Siması: Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi*, HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015; Yasin Yılmaz, "Filibeli Ahmet Hilmi'nin *Tarih-i İslam* Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar", *Turkist Studies*, Ankara 2017, Volume 12/2, p. 290-292.

³⁶ Yasin Yılmaz, *agm*, s. 294-295.

³⁷ Yasin Yılmaz, *agm*, s. 296.

³⁸ Yasin Yılmaz, *agm*, s. 296-298.

Hatice ile evliliğiyle ilgili düşüncelerine yaptığı eleştirilerini mercek altına almaya çalışacağız.

Dozy'nin Bazı Görüşlerini Değerlendirmesi

Filibeli eserinin başında "Hasbihal" kısmında İslamiyet ve Hz. Peygamberle ilgili Batıda ortaya çıkan yanlış alguları müsteşriklerin görüşlerinden örnekler vererek ortaya koymuştur.³⁹ Sonunda ise Hz. Peygamber ile ilgili tarafsız ve olumlu bir yaklaşımda bulunan Chantepie de la Saussaye'nin düşüncelerine yer vererek şöyle bir değerlendirme yapmıştır. "*Tarih-i Edyân'ında din-i İslam için yazılan efkâr, şimdiki kadar gayrimüslim münekkidinîn ibraz etmediği derecede bîtarafanedir. Bu eser "fenn-i müsbet ve iltizam-ı hakikat" usulüyle yazılmıştır. Müverrih-i müşarüin-ileyh ile bir mütefekkir-i İslamînin aynı suretle düşünmediği noktalar var ise de, bu baktaki ihtilafât fen ve tetkik haricine çıkmaz. Zira müverrih, hiçbir garaza, taassuba, maksad-ı hafiyeye mağlup değildir. "Chantepie de la Saussaye"nin eseri, Avrupa'da yazılan âsârın en mükemmel ve en sonudur. Çok yerde bu zatın tettebbüât-ı vâkıfanesini ağyar-ı İslam'ın garazkârane efkârına karşı işhad edeceğimizden şimdilik fazla söze lüzum görmeyiz."*⁴⁰

Görülmektedir ki Filibeli yazdığı eserinde, Dozy'nin İslam, Kur'an ve Hz. Peygamberle ilgili görüşlerini eleştirirken, Batılıların ortaya attıkları bütün düşünceleri körü körüne reddetme yoluna gitmemiştir. O Chantepie de la Saussaye gibi Hz. Peygamber ve İslam'la ilgili tarafsız, bilimsel, mantıkî ve ilim ahlakını esas alarak yazan müelliflerin görüşlerine de yer vermiştir. Ahmed Hilmi gerçekleri ortaya çıkarmak için, Dozy başta olmak üzere Hz. Peygamber ve İslam'ın temel ilkeleri hakkında dinî, siyasî ve ideolojik ön yargılarla hareket ederek olumsuz görüşte bulunanları da bilimsel ilkeler ve tarihî tenkit metodunu kullanarak, tahlil, tenkit ve değerlendirmeye tabi tutmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Dozy ve emsali gibi İslam ve Hz. Peygamber hakkında yanlış ve olumsuz düşünenlerin görüşlerine, Filibeli Ahmed Hilmi'nin *Tarih-i İslam'* da verdiği cevaplar üzerinde duracağız.

1. İslam'ı Eleştirenleri Sınıflandırması

Filibeli Ahmed Hilmi "Okuyucularla Hasbihal" kısmından sonra eserine "Mukaddime" ile başlamaktadır. Hemen başında İslam dininin varlığını ve semavî kökenli olduğunu kabul etmeyenleri ikiye ayırarak bunların faaliyetlerinin neler olduğunu üzerinde durmaktadır.

³⁹ Filibelinin Dozy dışındaki müsteşriklerin görüşleriyle ilgili bkz. Yasin Yılmaz, *agm*, s. 294-295.

⁴⁰ Filibeli, I, 96.

a. Mevcut dinlerden birisine mensup olanların, dinî taassuptan dolayı İslam'ı kabul etmeme konusunda direnmeleri, olaylara itiraz etmeleri ve tahrifatta bulunmaları sebebiyle, yüksek eserler yazamayacaklarını belirtmektedir. Çünkü onların amacı, İslam ile ilgili aklî ve metodolojik kurallar doğrultusunda eser yazmak değil, İslam'ı eleştirerek, onu çürüterek geçersiz hale getirmektir.⁴¹

Filibeli bu grupta olan bir Hıristiyan bilgini, İslam'la ilgili bir eser yazacağı vakit, dinî taassup ve ön yargısından dolayı, araştırma neticesinde yapması gereken değerlendirmeyi başında yaptığını, İslamiyet'i de ilahi menşeli hak din olarak görmediği için, bütün yazılarını bu iddiasını ispat etmeye yönelik olduğunu söylemektedir. Müellif, Hıristiyan bir ilim adamının temel amacını açıkladıktan sonra, araştırma yapmadan önyargıyla yazılan eserlerin ortaya koydukları görüşlerin de hiçbir ilmî değerinin olamayacağını belirtiyor.⁴²

Filibeli, bu meyanda Hıristiyanlığın kendisinden önce gelen Yahudiliği kabul etmesine rağmen, kendisinden sonra gelen İslam'ı kabul etmeme çelişkisini de sözlerine ilave etmektedir. Müellif bu arada Hıristiyanların inanç sistemlerinin temelini, Hz. İsa'nın insanlığı kurtarmak için geldiği, insan şekline girdiği, Allah'ın oğlu olduğu, dininin de gerçek, son ve bütün insanlık için gönderildiği inancı olduğunu ve buna inandıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla onlara göre, Hıristiyanlıktan sonra başka bir dinin ortaya çıkması mümkün değildir. Hal böyle olunca Hıristiyan birisinin İslam'ı tarafsız olarak ele almasının ve ister istemez inancı dışında bir değerlendirme yapmasının mümkün olmadığını vurguluyor.⁴³

Ahmed Hilmi Hıristiyanların Yahudiliği kabul edip İslamiyet'i kabul etmediklerini aktardıktan sonra, İslam'ı inceleyen bir kısım Hıristiyanların bu düşüncesine katılmadığını bildiriyor. Ayrıca Hıristiyanların birkaç kişi dışında büyük kısmının söz konusu düşüncede olduğunu ve geleneksel algının etkisinden kurtulamadıklarını belirtmektedir. Yazar bu konuda sûfi bir Hıristiyan olan, cinlere ve şeytanlara inanan, Hz. Peygamberi eleştirirken onda bazı harikalar ve farklılıklar gördüğünü inkâr etmeyen Muir'i⁴⁴ örnek olarak vermektedir. Ancak onun, tahrif edilmiş "Hurafât

⁴¹ Filibeli, I, 97-98.

⁴² Filibeli, I, 98.

⁴³ Filibeli, I, 98.

⁴⁴Sir William Muir (1819-1905): Glasgow'da doğan İskoç asıllı İngiliz oryantalist Muir, 19. yüzyıl oryantalistlerinin en önemli temsilcilerinden birisi olup, kilise ve oryantalizmle ilişkisini geliştirmiştir. Dört ciltten oluşan *The Life of Mahomet* adlı eserinde Orta Çağ Avrupa'sına nazaran bazı olumlu yaklaşımlar sergilemesine rağmen, büyük ölçüde İslamiyet ve nebisi hakkında daha önce geçen iftiraları tekrarlamıştır. Bkz. W. Muir, *The Life of Mahomet from*

mecmuası" dediği Tevrat'ta adı geçen bütün peygamberlere -içlerinde âsi ve deli olanlar olsa bile- inandığı halde, İslam peygamberine inancı müsaade etmediğinden dolayı inanmadığını söylemektedir. Hatta Muir'in daha da ileri giderek, Hz. Peygamber'de görülen farklılığın ifritlerin etkisiyle yapıldığına inandığını bildirmektedir.⁴⁵

Filibeli, Muir'in ortaya attığı iddianın bir ilim adamını güldürecek kadar çocukça olmasına rağmen, düşünemeyen basit akılların ve aynı inançta olanların hoşuna gittiğini belirtmektedir. Bilimsel anlayışa aykırı ve mantık dışı görüşü iddia eden bir kişinin verdiği bilgilerin ve yaptığı değerlendirmelerin öneminin dikkate alınmaması gerekmesine rağmen, birçoklarının bu fikirlere tabi olduğunu da ilave etmektedir.⁴⁶

b. Filibeliye göre ikinci grubu, dinleri insanlık için zararlı ve "olağan bir tekamül" olarak gören, katı rasyonalist ve materyalist düşüncelere sahip eleştirmenler oluşturmaktadır. Müellif, hangi din olursa olsun ilerlemeye engel olduğu iddiasında bulunmalarından dolayı, bunları dinlerin düşmanları olarak nitelemektedir.⁴⁷

Filibeli Ahmed Hilmi Hıristiyanlığın temel inanç ve normları hakkında bilgiler verdikten sonra eserinin ilerleyen bölümlerinde bu görüşlere sınıksız bağlı olan ve İslamiyet'i eleştiren pozitivism ve rasyonalizmin etkisinde olanlardan birisi de *Tarih-i İslamiyet* yazarı Dozy'nin ve emsalinin fikirlerini şöyle özetlemektedir;

a. Bilimsel kanunlardan başka kanun, olaylar silsilesinin üstünde incelenmesi gereken bir şey yoktur.

b. Bilim mutlaktır bunun dışında bir iddia ve düşüncede olanlar ya aldanıyorlar ya da aldatıyorlar.

c. Mucize ve metafizik bir zan ve hayalden ibarettir.

d. Bundan dolayı dinler, insanların ortaya koyduğu olağan bilgilerdir

e. Bu sebeple bir din ile tarihî bir olay arasında sebep ve amaç itibariyle fark yoktur.

f. Dinde işaret ve kutsal kabul edilen hususlar, bilim diline tercüme edilerek, ilmî kurallar ile ifade edilerek açıklanmalıdır.

g. Dinlerden biri olan İslam da, aynı kurallar doğrultusunda ele alınmalıdır.

Filibeli, Batıda Aydınlanma ile ortaya çıkan pozitivism ve rasyonalizmin etkisinde olan Dozy ve onun gibi düşünenlerin verdiği bilgileri ve yaptıkları açıklamaları ikna edici

Original Sources, London: Smith, Elder 1858'den naklen M. Özdemir-İ. Sarıçam-S. Erşahin, *age*, s. 21, 490.

⁴⁵ Filibeli, I, 99.

⁴⁶ Filibeli, I, 99-100.

⁴⁷ Filibeli I, 100.

bulmadığından güvenilir bilgi olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla güvensizliğin yanında, söz konusu görüşte olanların ortaya attığı iddiaların/düşüncelerin nesnel bir tarihçi yaklaşımına uygun olmadığını da ilave etmektedir. Buna rağmen Filibeli, İslam dininde akıl ve mantık dışında hiçbir kural olmadığını dolayı, yarım hükümlü zanlardan, olayları tahrif etmeden, değiştirmeden ve belirli amaca hizmet etmekten uzak durarak, yine onların belirlediği ilmî usuller doğrultusunda İslam'ın incelenmesine razı olunabileceğini de söylemektedir.⁴⁸

Filibeli tarih usulünün belirlediği nesnel kurallara uyulmadan tarihî alanda hiçbir eserin yazılamayacağını da şöyle vurgu yapmaktadır; *"Bu şartlara riayet edilmezse, değil tarih-i İslam, hiçbir tarih yazmak mümkün değildir. Bu şartları haiz olmayarak yazılan bir esere fennen ve hikmeten hiçbir kıymet verilmez. Böyle bir eser baştanbaşa bir mecmua-i müsaderat-ı ale'l-matlub olur."*⁴⁹

2. Hz. Peygamber'in (sav) Annesiyle İlgili İddiasını Eleştirmesi

Ahmed Hilmi, tarihçilikte ilmî ve metodolojik ilkeler uyararak nesnel olunması gerektiğini ortaya koyduktan sonra Dozy'nin söz konusu eserinde, tarih usulünün berttiğini nesnel yaklaşımlara göre değil de, tamamen Hıristiyanlık taassubundan kaynaklanan görüşleri tekrar ettiğini, selefleri gibi İslamiyet ve Hz. Peygamber hakkında olumsuz algı oluşturmaya çalıştığını belirtmektedir.

Ahmed Hilmi, Dozy'nin eserinde ilk olarak da Hz. Peygamber'in (sav) annesiyle ilgili ortaya attığı iddiaya verdiği cevapla başlamaktadır. Filibeli, *"Dozy tarihinin 32. sahifesinde şu sözler mestur: "Muhammed (sav) altı yaşında olduğu halde pek asabiyü'l-mizaç ve pek hararetili bir kadın olduğu anlaşılan validesi Amine'yi gaib etmiştir."*⁵⁰ dediği iddialarına karşı, *"Bu satırların yarısı sahih yarısı yalandır. Dozy, valide-i nebevinin 'pek asabiyü'l-mizac ve hararetili bir kadın' olduğunu nereden biliyor? Bunu nereden görmüş? Bu hükümleri nereden çıkarıyor?"*⁵¹ diyerek Dozy'nin söz konusu iddiasına karşı çıkararak bu iddianın onun kendi zihniyetinden kaynaklandığını belirtir.⁵² Dozy'nin bu görüşünün bir kısmının yalan olması yanında verdiği bilgilerin kaynağını belirtmeyerek, ihtimalli

⁴⁸ Filibeli, I, 101.

⁴⁹ Filibeli, I, 101-102.

⁵⁰Dozy, *Tarih-i İslamiyet*, (Müt. Abdullah Cevdet), Matbaa-i İçtihat, Mısır 1908, I, 32.

⁵¹ Filibeli, I, 102.

⁵²Dozy'nin bu bilgileri muhtemelen Sprenger'den aldığı anlaşılmaktadır. Çünkü o da Hz. Peygamber'in (sav) annesi Amine'yi "zayıf, hastalıklı, sinirli ve heyecanlı" olarak nitelendirmektedir. Ancak Sprenger bu iddiasını İslam'ın temel kaynaklarında böyle bir bilgi olmasından değil de, güya kendi kanaatine Peygamber'in (sav) hastalığını genetik bir temele dayandırma çabasından ibarettir. Bkz. M. Özdemir-İ. Sarıçam-S. Erşahin, *age*, s. 194.

cümleler kurarak hüküm vermesinin de gerçekçi olmadığını ortaya koyuyor.⁵³ Ahmed Hilmi, Dozy'nin eserinde tarihî bilgileri aktarırken kendi görüşüne destek vermeyen kaynakları ya çıkarıyor ya da tahrif ederek “anlaşılan” kelimesiyle, hakikatte olmayıp hayalinden geçenleri ilave ettiğini söyleyerek, bilimsellikten uzak olduğunu belirtmektedir.⁵⁴

Filibeli, Dozy'nin bilimsellikten uzak, önyargılarla dolu ve tarihî verilere dayanmayan görüşlerine Hz. Peygamber'in annesinin histeri⁵⁵ hastalığına yakalandığı iddiasıyla başladığını bildiriyor. Dozy Hz. Peygamber'in (sav) annesinin bu hastalığın etkisiyle asabi ve hararetli olduğunu iddia etmekle yetinmeyerek Hz. Muhammed ve İslam diniyle ilişki kurmaya çalıştığını, bu konuda hiçbir dayanağı olmadan, keyfi ve kendi ön yargısıyla karar verdiğini belirtiyor. Dozy'nin bunu yapmakla başka bir yalanına ilmî bir kılıf uydurarak zemin hazırladığını ve okuyucularını aldatarak, vahyin histeri neticesinde ortaya çıktığını iddia etmeye çalıştığını bildiriyor. Dolayısıyla bütün çabasının Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bu hastalıkla bağlantılı olduğunu ispat etmek olduğunu söylüyor.⁵⁶

Filibeli, Dozy'nin bu meselede üç noktada bilimsel normlara aykırı hareket ettiğini belirtmektedir.

- a. Tarihî olan hiçbir belge ya da kaynağa dayanmadan verdiği bilgilerin bir zan ve yalandan ibaret olması,
- b. Araştırıp incelemeyeceği ve bundan dolayı gerçek durumundan habersiz olduğu bir olayı, tarihî bilgileri tahrif ederek gerçekmiş gibi ortaya atarak yalan söylemesi,
- c. Kendi ön yargısını makul ve meşru göstermek ve insanları aldatmak için yalan uydurmaya tenezzül etmesi.

Filibeli, Dozy ile ilgili bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra, onun yazdığı tarihi şöyle nitелеmektedir; Dozy'nin yazdığı tarihin ekserisi yalanlar ve tahriflerle doludur. Yalan

⁵³ Filibeli, I, 102.

⁵⁴ Filibeli, I, 102.

⁵⁵ Daha çok kadınlarda görülmele beraber erkeklerde de görülen bu hastalık, histeri nöbetleri şeklinde gelir. Nöbetler 5-10 dakikadan birkaç saate kadar sürmektedir. Hasta aniden çılgın atarak ya da ağlayarak kendisini yerlere atar, başparmakları içeriye kıvrılır, elleri yumruk şeklinde kasılır. Nöbetler sırasında hasta başka bir dünyaya dalar, başka bir kişiliğe bürünür, ama çevresine hiçbir şeyi belli etmez ve normal görünür. Nöbetler sırasında hasta hırsızlık yapma ve yangın çıkarma gibi suçlar işleyebilir. Histerikler, büyük çapta yalana meyillidirler, çok yalan söylerler ve hikâye uydururlar. Nöbetler sırasında hastanın şuuru yerindedir. (Orhan Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, II. Baskı, s. 259-260)

⁵⁶ Bu iddia sadece Dozy ile sınırlı değildir. Hz. Peygamber'in aldığı vahyi bu hastalıkla ilişkilendirmek isteyen Batılı araştırmacılar arasında Sprenger de bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in annesinin söz konusu hastalığa yakalandığını ve bundan dolayı da, ona daha iyi günler vaat eden hayaller gördüğünü iddia etmektedir. ((Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 184). Sprenger'in Hz. Peygamber'in annesinin zayıf, hastalıklı, sinirli ve heyecanlı olarak nitelendirmesi, İslam'ın temel kaynaklarında böyle bilgi olmasından değil de, güya kendi kanaatine Peygamber'in hastalığını genetik bir temele dayandırma çabasıdır. (Bkz. İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *age*, s. 194).

söylemek Dozy'nin hakkı olabilir, ancak ortaya attığı hezeyanlarının⁵⁷ doğru olduğunu iddia etmek özü kabul edilemez bir hezeyan olarak görmektedir.⁵⁸

Filibeli, Dozy ve onun gibi düşünenlerin, amacının Hz. Muhammed, İslam ve Kur'an'la ilgili bilgiler verirken olayları çarpıtmak, tahrif etmek, yalan haberler aktararak, kendi kafalarına göre yaptıkları kurguyla olumsuz algı oluşturmak olduğunu belirtmektedir.

3. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice İle Evliliğini Tahlil, Tenkit ve Değerlendirmesi

Ahmed Hilmi, Dozy ve onun gibi düşünenlerin başvurduğu usulün ve takip ettikleri yolun ilim ve akla aykırı yalanlardan ibaret olduğunu ispat etmek için yine Dozy'nin başka bir iddiası üzerinde durmaktadır. Dozy'nin Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evliliğinin saygı ve sevgi üzerine kurulu olduğunu aktarmasını doğru bulurken, onun bu hususu tahrif etmeye cesaret edemediğini belirtiyor. Ancak Dozy'nin evlilikteki temel gerçeği kabul etmesine rağmen, evlendikten sonra Hz. Peygamber'in eşine tabi olduğunu ve Hatice'nin servetini korumakla görevlendirdiği, ona ihtiyacı kadar para verdiği⁵⁹ iddialarını reddetmektedir.⁶⁰

Filibelinin Dozy'nin ortaya attığı bu iddiayı reddederken yine tarih usulü ve ilmî kurallar çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. Ahmed Hilmi, Dozy'nin Hz. Peygamberle (sav) Hatice'nin evlilikleriyle ilgili söz konusu iddiasında, birinci cümle ile ikinci cümle arasında içine düştüğü paradoksa dikkat çekmektedir. Hatta akla, mantığa ve tarihî gerçeklere aykırı olduğunu söyleyerek bunun uzun uzadıya üzerinde durarak ispat edilmesine gerek olmadığını belirtiyor. Çünkü Dozy, Hatice'nin Hz. Muhammed'e (sav) sevgi ve saygısı tarihi bir gerçek olarak ortada iken ya birinci cümlede ya da ikinci cümlede yalan söylediğini belirtiyor. İkinci cümlede yalan söylediğini ve Hatice'nin Hz. Peygamber (sav) ile sevgi ve saygısından dolayı evlendiğini ispat etmek için şöyle bir tespitte bulunuyor; "Aşk, maşukuna mı tabi olur? Yoksa maşuk âşıkına mı?⁶¹ Kocasının dirayet, sadakat ve kutsiyetini takdir edip onu aşk ve hürmetle seven bir kadın mı böyle bir kocaya tabi olur? Yoksa evsâf-ı âliye sahibi bir erkek mi zevcesine itaat eder? Aşk denilen harikayı az çok his ve tecrübe edenler bilir ki âşık, maşukundan değil malını, hatta canını, şerefini, namusunu bile esirgemez. Şu halde nasıl olurda aşk-ı nebevi ile suzan olan Hatice, kuru yürekli, katı hisli, faizci bir kadın gibi, zevcine, muhtaç olduğu veyahut vermek istediği şeyleri verir? Aklımızdan fennî ve mantikî

⁵⁷ Bu kelime bizzat *Tarih-i İslam*'ın yazarı Filibeli Ahmed Hilmi'ye aittir.

⁵⁸ Filibeli, I, 102-103.

⁵⁹ Dozy, *age*, s. 33.

⁶⁰ Filibeli, I, 103-104.

⁶¹ Filibeli, I, 104.

düşünmekten feragat etmedikçe hükme mecburuz ki Dozy'nin şu uzviyâtı her türlü hakaik-i tarihiye ve akliyeden ârî ve sırf uydurmadır."⁶²

Filibeli, hezeyan olarak nitelediği Dozy'nin yalanlarının/iddialarının arkasındaki asıl amacının, Hz. Muhammed'in Hatice ile parası için evlendiği, onun parasına muhtaç ve cep harçlığına kanaat eden birisi olduğu için değil de, onun manevi değerini düşürmek olduğu belirtiyor. Daha sonra okuyucuların dikkatini çekmek için Dozy'nin verdiği bilgilere İslamî taassup adına değil de ilim ve mantık adına çok üzüldüğünü, infial ve hiddet duyduğunu ilave ediyor. Ahmed Hilmi, Dozy'nin iddialarını Hıristiyanlık dinine mensubiyetinden dolayı değil de, tarafsız olarak ilim ve mantık adına söylediğini iddia etmesinin de affedilmesi mümkün olmayan bir hata olduğunu belirtiyor.⁶³

4. Dozy'nin Âli Kavramı Üzerinde Durması

Filibeli Dozy'nin kitabında belirttiği fikirleri değerlendirirken farklı bir eleştiri üslubu kullanmaktadır. Dozy'nin, "Ve bununla beraber hadid bir hayale malikti. Ve ekseriya tekrar olunduğu gibi âli olan şey ile değil, çünkü onun hakikaten büyük olan şey hakkında bir fikri yok idi. Fakat ihtişam-ı belagat ile cezb olunduğunu hissediyordu."⁶⁴ diye belirttiği görüşüne; "Acaba Dozy'ye göre âli olan şey nedir? Hollandalı bir kızın bacağı mı? Bir Hollanda ineğinin yirmi okka süt veren memeleri mi? Mebani-i cesime mi? Hikmet ve kimya aletleri mi? Yoksa âcize bir kadının batnında kan içerek neşv ü nema bulan bir ferd-i beşere isnad-ı ulûhiyet mi?"⁶⁵ cevap vermektedir.

Filibelinin, Dozy'nin yukarıdaki sorularına sorularla cevap verirken ilmî üslubun dışına çıkarak farklı ve çarpıcı cevaplar verdiğini görmekteyiz. Sonra da Hz. Peygamber'in (sav) o tarz basit hususlarla değil de kâinatın sırları, Allah'ın varlığı gibi yüksek değerlerle iştiğal ettiği tarihî gerçekler, akli ve bıraktığı eserlerle sabit olduğunu belirtiyor.⁶⁶

Ahmed Hilmi "Davasını ne ile isbat edebilir? Bunu nereden biliyor? Bir insan, kırk sene arkadaşlık ettiği adamın a'mâk-ı vicdanında neler olduğuna tamamen ittila' kesp edemiyor. Acaba Dozy, on üç asır evvel yaşamış bir nebinin endişe ve ihtisasâtını nereden biliyor ve nasıl biliyor ki onun vicdanı "hakikaten büyük olan şeyi" hissetmiyor? Belagat, ihtişam-ı belagat ne demektir? Belagatin gaye-i mevzuu hakikaten büyük olan şey değil midir ki Dozy isbat-ı

⁶² Filibeli, I, 104-105.

⁶³ Filibeli, I, 105.

⁶⁴ Dozy, age, 34.

⁶⁵ Filibeli, I, 106.

⁶⁶ Filibeli, I, 106.

*müddeâ zımında belagati "ulviyet haricinde bir şey" olmak üzere gösteriyor ve seciye de olan adamlardır ki efkâr-ı diniyeye en ziyade suhuletle meyyal olurlar."*⁶⁷sorularını sormaktadır.

Filibeli, yukarıdaki satırlarında Dozy'nin büyük ve yüksek değerler hakkındaki düşüncesinin tarihî bir dayanağı olmadığını belirtirken de günümüz nesnel tarihçiliğin üzerinde durduğu tarih usulü ile ilgili bazı gerçeklere vurgu yapmaktadır. Öncelikle müddei, müddeasına mesnet olan bilgileri nereden aldığını belirtmek zorunda olduğunu, sonra bir insanın kırk yıl arkadaşlık ettiği kişinin vicdanî derinliklerinde neler olduğuna tamamen vâkıf olamayacağını belirterek, Dozy'nin on üç asır önce yaşamış bir peygamberin endişelerini ve temel gayesini nereden ve nasıl öğrendiğine dikkat çekiyor. Daha sonra da Dozy'yi kendisine göre büyük olan hususun ne olduğunu ispat etmeye çağırıyor.

Filibeli, Dozy'nin hastalıklı dimağında yüksek değerler hakkında sağlam bir fikrinin bulunmamasından dolayı, insanlığın yetiştirdiği büyük dehalari, simaları ve onların eserlerini idrak etmede yetersiz kaldığını belirtiyor. Ahmed Hilmi, İslam peygamberinin (sav) meşgul olduğu Kur'an, sahih hadisler ve onun yaşamıyla gerçek olan bizim de varlığını kabul ettiğimiz değerlerin (âli olanların) vacibu'l-vücut ve onunla ilgili yüksek hakikatler olduğu bildirmektedir.⁶⁸

Ahmed Hilmi, Dozy ve onun gibi düşünenlerin görüşlerinin, tarih usulü ilkeleri doğrultusunda yaptığı açıklamalarla, hiçbir kıymetlerinin olmadığını ispat etmeye kâfi olduğunu belirtmektedir. Bunun için de tabii din, hurafât ve esatirden uzak olan İslam'ı ve Hz. Muhammed'in yüceliğini, indirgeme ve yüceltmeden uzak tutarak, tahrif etmeden ve ilaveler yapmadan, olduğu gibi gerçek kaynaklara dayanarak yazmamız gerektiğini vurguluyor. Filibeliye göre İslam ne kadar sade tetkik edilirse, yazılan eserin değeri o kadar artmaktadır.⁶⁹

5. Dozy'ye Göre Arapların Din Oluşturacak Seviyede Oldukları İddiası

Filibeli, Dozy ve onun gibi düşünen müsteşriklerin İslam'ın gerçek din olduğunu inkâr etmek amacıyla, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve ortaya çıkışını, Arapların yaşadığı sosyal çevrenin, yüce bir dini ortaya çıkarabilecek seviyede olduğunu iddia ettiklerini naklediyor. Bu iddianın tarihî gerçeklere aykırı olduğu için hiçbir ilmî değerinin olmamasına rağmen, tarihî ve bilimsel kanıtlarla ispat edeceğini belirtiyor.

Filibeli, Dozy ve emsalinin iddialarını ispata geçmeden önce İslam'dan önce Araplar arasında Musevîlik, İsevîlik, putperestlik ve Hz. İbrahim'in dininden kalma (haniflik)

⁶⁷ Filibeli, I, 106.

⁶⁸ Filibeli, I, 107.

⁶⁹ Filibeli, I, 107.

bazı düşünce ve pratiğin mevcut olduğunu belirterek, Arap Yarımadasındaki inançlar hakkında bilgi veriyor. Eğer Araplar kendi bünyelerinden din çıkaracak kadar sosyal olgunluğa sahip olsalardı, öncelikle Musevîlik ve İsevîliği kabul etmeleri gerektiğini belirten Ahmed Hilmi, Hıristiyanlığın Arap Yarımadasına hemen hemen hiç girmediğini, Yahudiliğin ise göçler yoluyla İsrailoğulları ile sınırlı kaldığını, dolayısıyla Arapların söz edilen bir sosyal olgunluğa ulaşmalarının mümkün olmadığını bildirmektedir. Sonuç olarak müsteşriklerin iddialarının boş çıkmasıyla İslamiyet, Araplar arasında millî bir tekâmül neticesinde değil de Hz. Muhammed'in Allah tarafından Peygamber olarak gönderilmesinin bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁰

6. Arapların Mutlak Bir Allah İnancına Sahip Oldukları İddiası

Filibeli, Dozy ve bazı müsteşriklerin Arapların varlıkların yaratıcısı, âlemin dışında, mutlak hâkim ve insanî kişiliğe sahip bir zatı tanıdıklarını, bu inancın ⁷¹ خلق الانسان في صورته şeklinde İslamiyet'e geçtiğini, diğer bir ifade ile İslam'ın öteden beri Arap Yarımadasında mevcut bir dinin yeniden tanzimi şeklinde olduğunu iddia ettiklerini belirtiyor. Müellif bu iddianın yanlış olmasına rağmen, hem İslam hem de tarihî araştırma açısından önemine binaen, tarih metodolojisi ilkeleri bağlamında derinliğine irdelenmesi gerektiği üzerinde durmak istemektedir. Öncelikle İslam dininin temel esaslarını ortaya koymakta ve geçmiş peygamberlerin dinleri hakkında bir Müslüman'ın, aklî ve ilmî olarak değil de inancı gereği bütün peygamberlerin getirdiği dinlerin hak olduğuna ve Allah tarafından gönderildiğine inandığını hatırlatmaktadır. Hatta meseleyi inanç zemininden ilim ve araştırma alanına çıkarıp, dikkatli olup hakkı teslim eden diğer ilim adamlarıyla ittifak etmektedir. Hatta geriye kalan eserlerin incelenmesi ve tarihin şahitliği ile geçmiş dinler içerisinde başından itibaren Allah'ın birliği (tevhid) fikrini içinde bulunduran İslam'dan başka din olmadığını belirtiyor.⁷²

Filibeli bu iddiasını ispat için de başta Renan olmak üzere bir takım Batılı eleştirmenlerin, geçmiş kavimlerde bazı seçkin özellikler gördüklerini ve tek ilaha ibadetin Sami kavimlere ait fitrî bir meyil olarak kabul ettiklerini belirtiyor. İnanç açısından hak ve tevhid üzerine kurulduğunu bildiğimiz Ahd-i Atik'in incelenmesi sonucunda ondaki Ulûhiyet fikrinin birkaç devir geçirdiğinin anlaşılacağını Musevîlik örneğiyle açıklamaktadır.⁷³

7. Muhitin İslamiyet'i ve Nebisini Getirdiği İddiası

⁷⁰ Filibeli, I, 130-131.

⁷¹ İnsan suretinde yaratılmış.

⁷² Filibeli, I, 131.

⁷³ Filibeli, I, 132.

Ahmed Hilmi Arapların az bir kısmının Hz. İbrahim'in "Hanif" dinini unutmadıklarını ancak bunun yanında çoğunluğunun putperest olduğunu ve tapmış oldukları putların hiçbir değerlerinin de olmadığını bildiklerini belirten Filibeli;

- a. Arapların din ve maneviyat konusunda lakayt olmaları, din ihtiyacını hissetmeyerek hayal gücünden çok uzak olduklarını,
- b. Yüksek ve ahlakî değerleri içinde barındıran bir dinin oluşması için, genel olarak zeminin hazır olmadığı gibi sonuçlara ulaşmaktadır.

Filibeli bu değerlendirme sonunda da; *"ahval-i tarihiyeden bu iki neticeyi ihraçta Dozy, Renan ve Weil vesair müsteşriklerle müşterekiz"* diyerek onların görüşlerine katılmaktadır. Ancak onların ortaya attığı üçüncü bir neticeye katılmadığını şöyle ifade ediyor: *"Lakin onlar bu iki neticeyi itirafla beraber bunlardan bir üçüncü netice çıkarıyorlar ki, işte burada onlardan ayrılmak mecburiyetini hissediyoruz."*⁷⁴

Filibelinin bazı Batlıların ortaya attığı ve katılmadığı görüşlerini şöyle belirtmektedir: *"Onlar, baladaki iki neticeyi itiraftan sonra binaenaleyh o muhit, dini ve nebiyi meydana getirdi."*⁷⁵ diyorlar. Biz ise, *binaenaleyh o muhit, Cenab-ı Nebiyi ve dini değil, Cenab-ı nebi muhiti dini meydana getirdi, diyoruz. Böyle demekle tenakuz onlarda, mantık bizde kalsın."*⁷⁶

Filibeli, Arapların din ve maneviyat konusunda lakayt olmaları, din ihtiyacı hissetmemelerinden dolayı yüksek ve ahlakî değerleri içinde barındıran bir dinin o muhitte oluşmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Arap toplumu dinî açıdan çok ilkel olmasıyla İslam'ı ve onun nebisini oluşturacak sosyal bir olgunluğa ulaşmış olmalarının imkân dışı olduğunu belirtmektedir.⁷⁷

8. Hz. Muhammed'in (sav) Babasının Mirasıyla İddiası

Dozy'nin Hz. Peygamber'in (sav) babasının mirasıyla ilgili⁷⁸ verdiği bilgileri de eleştiren Filibeli, bu konuda şöyle bir tespitte bulunmaktadır: *"Cenab-ı Risalet-meab henüz dünyaya gelmezden akdem pederleri Abdullah Medine'de vefat etmiştir. Dozy, Abdullah'tan kalan mirasın iki bin Frangı geçtiğini söylüyor. Müslümanlar, Cenab-ı Nebinin bir banker oğlu bulunduğunu iddia etmedikleri için bunun hiçbir ehemmiyeti yoktur. Lakin biraz aşağıda, aile-i Haşimiyeden bahsederken, "fakat ne en ziyade asillerden, ne de en ziyade nüfuz ve kudreti olanlardan değildi....diyor ki bunun tamamen yalan olduğu bittarih sabittir. Bahusus asalet cihetinin. Ne dost ne de düşman, Araplardan hiç kimse Âl-i Haşim'in*

⁷⁴ Filibeli, I, 134-135.

⁷⁵ Dozy, *age*, 21.

⁷⁶ Filibeli, I, 135.

⁷⁷ Filibeli, I, 135.

⁷⁸ Dozy, *age*, 31.

diğer bir aileden daha az asil olduğunu ve asalette onlara tefevvuk eden bulunduğunu iddia etmemiştir."⁷⁹

Filibeli, Dozy'nin ortaya attığı bu iddianın çelişkili olduğunu belirtmektedir. Dozy'nin önce Hz. Peygamber'in (sav) babasının banker olup büyük meblağda miras bıraktığını söylerken sonraki cümlelerinde ise, onun bağlı olduğu ailenin nüfuz ve kudret açısından sosyal statüsünün diğer ailelerden üstün olmadığını iddia etmesinin birbiriyle çeliştiğini söylüyor. Dolayısıyla söz konusu iddianın da tamamen yalan olduğunu belirtiyor.

SONUÇ

Ortaya çıkışıyla beraber İslam, hem geleneksel statükoyu değiştirmek hem de mevcut inanç sahipleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yakın planda pagan kültürünü benimsemiş Araplarla, uzak planda ise Yahudilik ve Hıristiyanlık başta olmak üzere diğer inanç sahipleriyle hem siyasi hem de kültürel olarak karşı karşıya gelmiştir. Zamanın ilerlemesi ve İslam'ın daha geniş topraklara yayılmasıyla birlikte düşman sayısı artmıştır.

Özellikle Arap Yarımadası'nın çevresinde bulunan iki imparatorluktan biri olan Bizans'ın, Müslümanlar karşısında toprak kayıplarına uğramasıyla, İslam onlar için en büyük düşman olmuştur. İspanya'yı fethedip Osmanlı ile beraber İstanbul'un alınmasıyla Avrupa içlerine kadar giren Müslümanlar, Batının tamamen ilgi alanına girerek, İslam'a karşı siyasî ve kültürel mücadele yolları aramaya başladılar. Siyasî olarak Haçlı Seferleri'yle Müslümanlara saldıran Hıristiyan dünya bunda kalıcı sonuca ulaşamamış, Ortaçağ'da Osmanlılar döneminde de birçok seferler düzenlemişlerdir.

Siyasî mücadeleye paralel olarak kültürel olarak da İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber aleyhinde birçok yayınlar da ortaya koymuşlardır. Ancak kültürel alanda ortaya koyulan eserlerin ve içindeki fikirlerin siyasî olaylardan bağımsız değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü toprak kaybettikçe özellikle Batı, Avrupa ve İspanya kaynaklı eserlerle Hz. Peygamber, Kur'an ve İslam'a saldırılarını artırmışlardır.

Aydınlanma ile beraber akılcılığın ön plana çıkmasıyla Hıristiyanlık ve Yahudilik başta olmak üzere dinler de mercek altına alınmış, rasyonalist ilkeler doğrultusunda incelenmiştir. Akılcılık ilkeleriyle İslam'ı da incelemeye başlayan Batılı oryantalistler, Hz. Peygamber ve Kur'an'a dair en ince noktaları araştırmışlar ve kendilerine göre eksik olan yerleri beyan etmişlerdir.

⁷⁹ Filibeli, I, 148.

Hz. Peygamber ve Kur'an hakkında eser yazanlardan birisi de Hollandalı müsteşrik Dozy'dir. Özellikle Hz. Peygamber'in marazî halinin olduğunu iddia ederek yazdığı *De Voornaamste Godsdiensten: Het Islamisme* adlı eseri, Abdullah Cevdet tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Osmanlı ve İslam dünyasında büyük bir şaşkınlığa sebep olan eser için siyasî olarak birtakım tedbirler alınmış ve kültürel olarak da birçok reddiye yazılmıştır. Dozy'ye karşı reddiye yazanlardan birisi de Filibeli Ahmed Hilmi'dir. O *Tarih-i İslam* adlı eserinde Dozy'nin kurguladığı plan doğrultusunda konuları ayrı ayrı ele alarak cevaplar vermeye çalışmıştır.

Filibeli Hz. Muhammed'in peygamberliği, annesinin ruhî durumu, babasının mirası, Hz. Hatice ve Kuran'ın semavî olmadığını iddia eden Dozy ve emsalinin getirdiği eleştirilere ayet ve hadislerle değil de bilimsel kriterler, tarih metodolojisi, akıl ve mantikî çıkarımlarla cevap vermeye çalışmıştır. Ancak reddiyeyi yazarken temel uzmanlık alanı tasavvuf ve felsefe olan Ahmed Hilmi'nin müsteşriklerden etkilendiği gözlemlenmektedir. Diğer yandan Batıdaki gelişmelere ve kaynaklara hâkim olduğu kadar İslam ve İslam Tarihi kaynaklarına hâkimiyeti olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü İslam tarihi hakkında bilgiler verirken, İslam Tarihi'nin ilk kaynakları değil de Ahmet Cevdet Paşa başta olmak üzere yaşadığı dönemin kroniklerini kullanmıştır.

KAYNAKLAR

- A. Dupront, *Du Sacre Croisades et Pelerinages*, Paris 1987.
- Alphandry, P.- Dupront, A., *La Chretiente et l'idee de Croisade*, C. 2, Paris 1954-1 959.
- Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, s. 14.
- Barthold, W., "Pamvati R. Dozy", *Bulletin Academia Scientific*, XV, Paris 1921.
- Bebel, August, *Hz. Muhammed ve Arap-İslam Kültür Dönemi*, Çev. Veysel Atayman, İstanbul 2004, 47.
- Beştaş, Emine, *II. Meşrutiyet Dönemi Entelektüel Hayatının Önemli bir Siması: Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi*, HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.
- Canikli, İlyas, *Hz. Muhammed Özelinde Peygamber Aleyhtarlığı*, Fecr Yayınları, Ankara 2016.
- Caspar, R., *Traite de Theologie Musulmane*, Roma 1987.

- Çam, İrfan Davut, "Tartışmalı Bir Eser: *Tarih-i İslamiyyet* ve Yasaklanış Süreci", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2013.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Tarih-i İslamiyyet*, (Müt. Abdullah Cevdet), Matbaa-i İctihat, Mısır 1908.
- Dugat, G., *Histoire des Orientalistes de l'Europe*, Paris 1870.
- Ekici, Mehmet Zeki, *II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, Hayatı ve Eserleri*, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- el-Akîkî, Necîb, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 308-310.
- Erbaş, Ali, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı", *İLAM Araştırma Dergisi*, Ocak-Haziran 1998, C. III, S. 1,
- Geigner, Abraham, *Was hat Muhammad aus der Judentum aufgenommen? (Muhammed Yahudilikten Ne Aldı?)*, Parerga Gmbh, Leibzig 1902.
- Goeje, M. J. De, *Biographie de Reinhart Dozy*, Leiden 1883.
- Gökkır, Bilal, "Kur'an'da Ehl-i Kitap "Öteki" mi? İslam Araştırmalarında Oryantalizmin Kavramsal Etkisi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 14, 2005
- Grousset, *Histoire des Croisades et du royaume franc de Jerusalem*, C. 3, Paris 1934-1936.
- Güler, Halit, *Çağdaş Dünyada Yeni Düzen Arayışları ve İslam*, TDV Yayınları, Ankara 1999, s. 24.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1998.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Ruhbilim Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, II. Baskı,
- Hanioğlu, M. Şükrü, "Abdullah Cevdet", *DİA*, İstanbul 1988, I, 90-93.
- Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981.
- Hatipoğlu, İbrahim, "Osmanlı Aydınlarınca Dozy'nin Tarih-i İslamiyyet'ine Yöneltilen Tenkitler", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999.
- Hıdır, Özcan, "Tarihte Bir 'Ant-i İslamist' Olarak Martin Luther", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara 2007, s. 151.
- Hıdır, Özcan, *agm*, s. 148'den naklen J. Slomp, "Luther en de Wortels van het anti-İslamisme", s. 5.

- Hillenbrand, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, (Çev. Nureddin el-Hüseynî), İstanbul trs. --<http://www.uludagsozluk.com/k/apolojetik/>).
- İsmail Fennî Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, İstanbul 1928.
- Kuzudişli, Bekir, "Oryantalist Paradigma Bağlamında Hadis Kavramlarını Yeniden Düşünmek", *İslam Araştırmaları*, Sayı: 25, Ocak-Haziran 2016.
- Kuzudişli, Bekir, "Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, İstanbul 2003
- Küçük, Hülya, "Dozy'nin "Het İslamisme" Adlı Eseri Üzerine", *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık 1994, C. XXX, S. 4.
- Lean, Nathan, *İslamofobi Endüstrisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- Les Croisades*, Paris 1955; *L'Epapee des Croisades*, Paris 1957.
- Maalouf, A., *Les Croisades vues par les Arabes*, Paris 1983.
- Manastırlı İsmail Hakkı, "Târîh-i İslamiyyet", *Sırât-ı Müstakîm*, S. 72, Muharrem 1328, s. 305-307.
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, Ankara 1964, s. 162-185.
- Morrisson, Cecile, *Les Croisades*, Paris 1969, 1984.
- Muir, W., *The Life of Mahomet from Original Sources*, London: Smith, Elder 1858.
- Özdemir, Mehmet, "Dozy, Reinhart Pieter Anne", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 513-514.
- Paret, Rudi, *ed-Dirâsâtü'l-İslamiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiati'l-Almaniyye*, Ter. Mustafa Mahir, Kahire 1967.
- Roux, Paul, *el-İslam Fi'l-Garb*, Ter. Necde Haçer-Said el-İzz, Beyrut 1960.
- Said, Edward, *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Ter. Selahaddin Ayaz, Pınar Yay. 4. Baskı, İstanbul trs.
- Sarıçam, İbrahim - Erşahin, Seyfettin, "Batı Oryantalizminin Hz. Peygamber'e Bakışı", *Eskiye Dergisi*, S. 5, Ankara 2007, s. 5-6.
- Sarıçam, İbrahim - Özdemir, Mehmet- Erşahin, Seyfettin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara Şubat 2011
- Sibâî, Mustafa, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn*, Beyrut 1979.
- Sivan, E., *L'İslam et la Croisade*, Paris 1968.

- Süphandağı, İsmail, *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s. 59.
- Uludağ, Zekeriya, *Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi ve Spiritüalizm*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, I, 387-405.
- Vezzân, Adnan, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn*, Mekke 1984.
- Villey, M., *La Croisade*, Paris 1942.
- Yılmaz, Yasin, *Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.
- Yılmaz, Yasin, "Filibeli Ahmet Hilmi'nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar", *Turkish Studies*, Ankara 2017, Volume 12/2, p. 283-300.
- Zakzûk, Mahmud Hamdî, *el-İstişrak ve'l-Halfiyetü'l-Fikriyye li's-Sıral'l-Hadarî*, Kuveyt 1404/1984.